

But the goal, objectives and content of the social educator reflect little specifics of this activity, depending on the person exposed.

It is advisable to pay attention to the fact that in the period meaningful socio-pedagogical work with juvenile delinquents held in the leading countries of the world. For example, in England, as the scientific and educational literature, with the purpose of protecting the poor children during the holidays from the harmful effects of the streets and the negative impact of home environment arose school vacations and summer playgrounds. Promising areas for further scientific research may include issues of comparative analysis of the organization of social and educational activities with young offenders in Ukraine and the world's leading countries.

Key words: teenager, organization, activity, social worker, the offender.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Штефан Л. А.

УДК 37(091)

К. В. Храмцова

**ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ
У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
(ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)**

Створення незалежної Української держави – це не тільки величезне досягнення нашого народу у боротьбі за свій суверенітет, а й новий етап гуманізації всіх сфер життя. Ось чому у державній концепції розвитку загальноосвітньої школи йдеться про те, що освіта ХХІ століття – це освіта для людини.

Лише останнім часом з'явилися наукові розвідки, присвячені окремим видатним постатям або окремим локальним періодам, що вважалися своєрідними «білими плямами» в історії розвитку освіти України. Особливо це стосується питань естетичного виховання взагалі та у позашкільних закладах зокрема. Отже, існує загальна потреба в дослідженні, яке б давало повне, глибоке та розгорнуте у часі уявлення про розвиток естетичного виховання дітей та молоді у позашкільних організаціях України в історичній ретроспективі.

Найбільш плідним і значним періодом розвитку питань музично-естетичного виховання підростаючого покоління в Україні, як ми вже зазначали, є друга половина ХІХ – початок ХХ століття. Діяльність видатних композиторів (В. Барвінський, А. Вахнянин, М. Вербицький,

М. Колеса, О. Кошиць, М. Лисенко, М. Леонтович, С. Людкевич, Б. Лятошинський, В. Матюк, П. Ніщинський, Н. Нижанківський, Б. Підгорецький, та ін.), громадських діячів і письменників (Т. Шевченко, Б. Грінченко, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, М. Павлик, Леся Українка та ін.), музикознавців (М. Грінченко, В. Витвицький, К. Квітка, Ф. Колеса, С. Людкевич, Ф. Стешко, О. Хоминський, та ін.), музикантів-виконавців (І. Алчевський, С. Крушельницька, М. Менцинський, О. Мишуга), окремих творчих спілок і товариств досліджуваного періоду вивчало Київське відділення Імператорського російського музичного товариства.

У різні періоди дослідженням процесів історії української педагогіки займалися О. Адаменко, Л. Байк, С. Бабишин, М. Грушевський, О. Дзевєрін, М. Євтух, С. Золотухіна, І. Зязюн, А. Ігнат, Н. Калениченко, І. Кашула, М. Коваль, В. Курило, І. Курляк, В. Кравець, та ін.

У педагогічній науці радянського періоду загальні питання історичного розвитку естетичного виховання дітей та молоді, еволюції форм і методів навчання музики розглядалися в дослідженнях І. Анісімової, О. Апраксіної, Н. Добровольської, А. Калениченко, Л. Коваль, Д. Локшина, Є. Марченка, Л. Масол, В. Орлова, О. Ростовського, Г. Падалки, О. Рудницької, Л. Хлебнікової, Т. Цвєлих, Г. Шевченко та інших. Ці роботи містять багатий фактичний матеріал, дають певні уявлення про тенденції та особливості естетичного виховання у позашкільних дитячих об'єднаннях у різних регіонах, на окремих історичних етапах.

Останнім часом з'явилася низка дисертаційних досліджень, де розкривається сутність підготовки майбутніх фахівців до естетичної діяльності у галузі середньої та вищої освіти (Б. Брилін, Т. Грищенко, Н. Згурська, В. Крицький, В. Кузмічова, О. Ляшенко, І. Мостова, О. Овчарук, А. Омельченко, В. Орлов, Л. Побережна, Л. Проців, М. Семко, І. Сташевська, Т. Танько, В. Федорчук, Л. Шевченко та ін.). Ці праці визначають особливості окремих напрямів роботи щодо удосконалення естетичного виховання дітей та молоді в сучасних умовах.

Але значних досліджень, де б висвітлювалися етапи становлення та наскрізний розвиток процесу загального естетичного виховання дітей та молоді в позашкільних закладах в контексті розвитку освітніх процесів в Україні періоду другої половини ХІХ – початку ХХ століття, поєднання його з сучасною теорією та практикою естетичного виховання дітей та молоді, не зустрічається.

З огляду на це, *мета статті* полягає у висвітленні основних форм та методів організації естетичного виховання дітей та молоді в Україні у другій половині ХІХ – початку ХХ століття.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить про те, що протягом усього періоду розвитку цивілізації вченими-філософами,

педагогами, психологами, митцями активно розроблялися теоретичні та практичні питання естетичного виховання дітей, а саме: визначення сутності, мети, форм, засобів естетичного виховання, обґрунтування шляхів і створення сприятливих умов для його здійснення. При цьому необхідно відзначити, що перевага тих чи інших форм, видів, засобів виховання і навіть його мета були зумовлені особливостями часу.

На розвиток вітчизняної теорії і практики естетичного виховання підлітків у позашкільних закладах України вплинули цінні ідеї, висловлені відомими вітчизняними освітянами, митцями, державними діячами І. Бецьким, В. Белінським, П. Білецьким-Носенком, Є. Гугелем, І. Котляревським, В. Мономахом, М. Новиковим, В. Одоєвським, С. Полоцьким, Г. Сковородою, К. Ушинським, Т. Шевченком та іншими [1, с. 402-406].

Названі передумови привели до активної розробки теоретичних питань естетичного виховання підлітків в Україні взагалі та у позашкільних об'єднаннях наприкінці XIX – початку XX століття.

Вітчизняні педагоги, психологи, митці (Ц. Балталон, Г. Ващенко, В. Верховинець, Н. Лубенець, Т. Лубенець, С. Русова, К. Стеценко, Ф. Шміт) наполягали на необхідності всезагального естетичного виховання дітей за допомогою різних засобів мистецтва і літератури, оточення, створення сприятливих умов для розвитку мистецьких здібностей не тільки талановитих, а й необдарованих дітей. До таких умов вони відносили, передусім, необхідність організації навчальних закладів із систематичним, цілеспрямованим навчально-виховним процесом, а також здійснення естетичного виховання й у вільний від навчальних занять час за допомогою екскурсій, свят і розваг, естетичного оформлення приміщення, дитячих іграшок, зовнішнього вигляду тощо. Одним із провідних засобів естетичного виховання дітей педагогічно-науковці та практики вважали мистецтво. Вони наголошували, що дітей необхідно не тільки ознайомити з творами мистецтва, а й безпосередньо залучати до активної діяльності в різних його видах.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад естетичного виховання дітей у вільний від занять час зробив український педагог Г. Ващенко. Ученим було визначено складові естетичного виховання дітей (естетика побуту, сприймання красоти природи та творів мистецтва, естетична діяльність дітей) та відповідно до них розроблено зміст і завдання естетичного виховання, які полягали в необхідності: „прищеплення дітям любові і розуміння красоти природи”, „вироблення у дітей здорового смаку щодо творів мистецтва”, розвитку творчих мистецьких здібностей, „чепурності в одязі, житлі, вмінні прикрасити приміщення”, а також надання дітям „певних знань з історії письменства, малярства, скульптури, музики, архітектури”.

За кордоном, де вчений прожив двадцять два роки, його наукові твори добре відомі, а от на Батьківщині їх почали відкривати лише останніми роками. Так, наприкінці XX століття в Україні вийшли

найвідоміші праці Г. Ващенка, які були написані ним ще на початку ХХ століття: „Виховний ідеал”, „Мораль християнська і комуністична”, „Виховання любові до Батьківщини”, „Виховання статевої чистоти і стриманості”, „Виховання чесності й принциповості”, „Виховання пошани до батьків і старих”, „Роль релігії в житті людства і релігійне виховання молоді”, „Проект системи освіти в самостійній Україні”, „Загальні методи навчання”.

У розробці питань естетичного виховання дітей і молоді у позашкільних об'єднаннях України засобами музики визначальну роль відіграли відомі композитори К. Богуславський, М. Вериківський, В. Верховинець, П. Козицький, М. Леонтович, Л. Ревуцький, К. Стеценко, Б. Яворський. Так, К. Стеценком було розроблено теоретичні засади естетичного виховання в новому суспільстві, що базуються на його загальній доступності і обов'язковості, відповідності дидактичного матеріалу віковим і психологічним особливостям дітей, необхідності тісного зв'язку і наступності форм, методів та засобів естетичного виховання школярів.

На підвищення ефективності естетичного виховання та освіти у дозвіллевий час була спрямована громадсько-педагогічна діяльність М.Леонтовича, яка полягала у розповсюдженні української народної музики серед дітей, читанні лекцій, створенні дитячих пісень та ігор з піснями для роботи на дитячих майданчиках Києва тощо.

У досліджуваній період видатними вітчизняними педагогами (В. Верховинець, Є. Водовозова, Н. Лубенець, С. Русова, О.Симонович, Є.Тихеева, Л.Толстой, Л.Шлегер) розроблялися зміст занять у навчальних закладах, програми, методики навчання та виховання, в тому числі естетичного. Оригінальною є розроблена В.Верховинцем методика естетичного виховання, в основу якої покладено ігрову діяльність дітей, пов'язану з музично-ритмічними рухами. Завдяки синтезу мистецтв (музичного, хореографічного, драматичного і поетичного) ігри В.Верховинця сприяють розвитку естетичних смаків, почуттів, здібностей дитини. Впливовість комплексної дії різних видів мистецтва на естетичний розвиток дітей також відзначали М.Даденков, М.Драгоманов, М.Леонтович, С.Русова, Б.Яворський.

Вітчизняні освітяни висвітлювали у своїх публікаціях прогресивні ідеї та передовий досвід організації естетичного виховання дітей у країнах зарубіжжя, намагаючись адаптувати його до вітчизняних умов, що значною мірою сприяло підвищенню рівня виховання дітей у позанавчальний час.

Процес становлення та розвитку естетичного виховання дітей у позашкільних закладах України мав свої особливості, які визначалися менталітетом нашого народу, його культурними традиціями, звичаями. В історії вітчизняної педагогічної думки підґрунтям для розвитку естетичного виховання підлітків стали положення народної педагогіки,

які чітко визначали засоби естетичного виховання дітей відповідно до вікових особливостей [6, с. 13].

У досліджуваний період розкривається значення та роль естетичного виховання молоді у творчій спадщині Т. Шевченка, О. Духновича, І. Франка, Лесі Українки, Ю. Федьковича, С. Сірополка, С. Миропольського.

Особливої уваги потребує педагогічна спадщина С.Миропольського та С.Сірополка, які вперше поставили питання науково-педагогічного підходу до естетичного виховання дітей та молоді, зробили спробу його науково-теоретичного обґрунтування, визначення основних понять та змісту. Ними були визначені такі категорії, як „естетичне сприйняття”, „естетичні потреби”, „естетичне почуття”, „естетичний ідеал”, „естетичні нахили”, „естетичний смак”.

Під естетичним вихованням С.Миропольський розумів процес формування у людини здібностей сприйняття та правильного розуміння прекрасного, що можна досягти виконанням таких завдань: виявлення естетичних здібностей, формування естетичного сприйняття, задоволення художньо-естетичних потреб, формування естетичного ідеалу, розвиток естетичного смаку.

С.Сірополко основною метою естетичного виховання у позашкільних організаціях вважав навчання дітей розумінню музики, досягнення якого можна здійснити за допомогою двох напрямків роботи: перший – ознайомлення дітей та молоді з народною музикою та творами великих композиторів; другий – організація музичних гуртків, в яких можна вивчати музичну грамоту, історію музики, навчати гри на музичних інструментах.

Отже, у другій половині XIX ст. остаточно сформувалося уявлення про музичне та естетичне виховання як соціальне явище. Визначилися його основні історичні передумови та напрямки, що створили перспективу подальшого розвитку педагогічної системи організації та керівництва естетичним вихованням дітей та молоді в позашкільних закладах України [7, с. 151 – 156].

В історію педагогічної думки України кінець XIX – початок XX ст. увійшов як період формування концептуальних засад національної освіти, час появи новітніх теоретичних розробок та ідей українських педагогів, що перебували в тісному зв'язку із духовними цінностями і розвивалися під впливом досягнень західноєвропейської культури.

Зважаючи на актуальність проблеми естетичного виховання дітей у сучасних умовах розбудови національної системи освіти, а також враховуючи значущість відповідного досвіду, набутого в навчальних установах різного типу, що існували в Україні наприкінці XIX – початку XX століття, виявляється доцільним здійснення наукового дослідження та вивчення проблеми естетичного виховання підлітків у позашкільних закладах України у цей історичний період.

Список використаної літератури:

- 1. Алмакаєва О. В.** Зародження та розвиток ідей про естетичне виховання дітей в історії вітчизняної педагогіки // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / О. В. Алмакаєва.– К-3., 2003. – Вип. 26. – С. 402 - 406.
- 2. Алмакаєва О. В.** Проблема естетичного виховання дітей у педагогічній спадщині вітчизняних просвітителів ХІХ ст. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. / О. В. Алмакаєва.– К-3., 2003. – Вип. 27. – С. 236 - 240.
- 3. Волинська О. С.** Розвиток системи закладів художньої освіти в Україні та Галичині (к. ХІХ – п.п. ХХ ст.) / О. С. Волинська // Вісн. Львів. університету. Серія педагогічна. – Львів : Львів. нац. університет ім. І. Франка, 2001. – Вип. 15, Ч. 1. – С. 305 - 315.
- 4. Волинська О. С.** Розвиток художньої освіти в Галичині в др. пол. ХІХ – поч. ХХ ст.: Автореф. дис. канд...пед. наук: 13.00.01/ О.С. Волинська; – Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, Т., 2008. – 22 с.
- 5. Волощук А. В.** Система художньої освіти школярів у спадщині Золтана Баконія (1946-1989 рр.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01/ А.В. Волощук - К., 2012. - 325 с.
- 6. Донченко О. В.** Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (к. ХІХ – поч. ХХ ст.): Автореф. дис. канд...пед. наук: 13.00.01 / О. В. Донченко ; Харків. ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2005. – 21 с.
- 7. Михайличенко О. В.** Культурно-освітній рух у Східній Україні, Буковині та Закарпатті у другій половині ХІХ ст. // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. пр. / О. В. Михайличенко.– Вип. 8. – К. : Видав. центр КДЛУ, 2000. – С. 151 – 156.

Храмцова К. В. Естетичне виховання підлітків у позашкільних закладах України (історичний аспект)

У статті розкрито хронологію розвитку змісту форм і методів організації процесу естетичного виховання підлітків в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ століття; визначено історичні передумови та напрями процесу естетичного виховання дітей та молоді в Україні у другій половині ХІХ – початку ХХ століття; розкрито роль просвітницької діяльності видатних українських громадських діячів, композиторів, музикантів-виконавців, творчих об'єднань в Україні в становленні системи естетичного виховання підлітків у другій половині ХІХ – початку ХХ століття. У статті здійснено історико-педагогічну ретроспекцію процесу естетичного виховання підлітків у позашкільних закладах України в другій половині ХІХ – початку ХХ ст.; досліджено передумови, які привели до активної розробки теоретичних питань естетичного виховання підлітків в Україні наприкінці ХІХ – початку ХХ століття; виявлено доцільність здійснення наукового дослідження та вивчення проблеми естетичного виховання підлітків у позашкільних закладах України у зазначений історичний період.

Ключові слова: методи, організація, естетичне виховання, підлітки, виховний процес, позашкільні заклади.

Храмцова Е. В. Эстетическое воспитание подростков во внешкольных объединениях Украины (исторический аспект)

В статье раскрыта хронология развития содержания, форм и методов организации процесса эстетического воспитания подростков в Украине во второй половине XIX - начале XX века, определены исторические предпосылки и направления процесса эстетического воспитания детей и молодежи в Украине во второй половине XIX - начале XX века; раскрыта роль просветительской деятельности выдающихся украинских общественных деятелей, композиторов, музыкантов-исполнителей, творческих объединений в Украине во второй половине XIX - начале XX века в становлении системы эстетического воспитания подростков. В статье осуществлена историко-педагогическая ретроспекция процесса эстетического воспитания подростков во внешкольных учреждениях Украины во второй половине XIX - начале XX века; исследованы предпосылки, которые привели к активной разработке теоретических вопросов эстетического воспитания подростков в Украине в конце XIX - начала XX столетия; выявлена целесообразность осуществления научного исследования и изучения проблемы эстетического воспитания подростков во внешкольных учреждениях Украины в указанный исторический период.

Ключевые слова: методы, организация, эстетическое воспитание, подростки, воспитательный процесс, внешкольные заведения.

Khramtsova E. V. Aesthetic Education of Adolescents in Extracurricular Organizations of Ukraine (the Historical Aspect)

In article the chronology of development of forms, the contents and methods of the organization of process of esthetic education of teenagers in Ukraine in the second half of XIX - the XX century beginning is opened, historical preconditions and the directions of process of esthetic education of children and youth in Ukraine in the second half of XIX - the XX century beginning are defined; the role of educational activity of outstanding Ukrainian public figures, composers, performing musicians, creative associations in Ukraine in the second half of XIX - the beginning of the XX century in formation of system of esthetic education of teenagers is opened. In the article the historical-pedagogical reconstruction of esthetic education of teenagers in out-of-school institutions in Ukraine in the second half of XIX - the beginning of the XX century is carried out; the preconditions to lead to the active development of theoretical questions of esthetic education of teenagers in Ukraine in the second half of XIX - the beginning of the XX century are examined; the historical-pedagogical sources of out-of-school education in different political-economic and sociocultural conditions is analyzed, as well as accumulated, many-sided organizational and pedagogical experience; the

actual value of the problem of the esthetic education of children under present-day conditions of national education system and in consideration with the importance of relevant experience, acquired in different educational establishments that existed in Ukraine in the end of the XIX – the beginning of the XX century is recognized; the suitability of scientific research and examination of the problem of esthetic education of teenagers in out-of-school institutions of Ukraine in the present historical period is revealed.

Key words: methods, organization, esthetic education, teenagers, educational process, out-of-school establishments.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Штефан Л. А.

УДК [378.015.31:796]:930.1

О. В. Юшко

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У сучасній Україні проблема фізичного виховання студентської молоді набуває особливої гостроти з огляду на те, що виховання молодого покоління відбувається в складних соціальних, економічних і політичних умовах.

Про складне становище дітей в сучасній Україні свідчать такі жахливі цифри: майже в 3 рази зросла кількість захворювань серед неповнолітніх; на 15 % збільшилася кількість дітей-інвалідів до 16 років; близько 67 % дітей мають функціональні відхилення (за даними О. Коваленко).

У пошуках оптимальних шляхів науково виваженого розв'язання зазначених проблем варто звернутися до педагогічно цінного досвіду минулих років.

Проблема фізичного виховання підростаючого покоління була предметом дослідження вчених різних галузей знань: медичної (Г. Апанасенко, В. Волков, Д. Давиденко, П. Половников), біомедичної (Ю. Лисицин, О. Щетинін), соціологічної (В. Афанасьєв, О. Вакуленко, О. Власова, Л. Жаліло, В. Климова, В. Скумін, О. Яременко), психологічної (В. Ананьєв, І. Бех, Н. Максимова, С. Шапіро), юридичної (Д. Виговський, С. Гречанюк, Н. Остапенко). Педагогічні аспекти зазначеної проблеми вивчали А. Волошина, З. Зайцева, Т. Колесіна, Б. Левіна та М. Левіна, Л. Линник, Н. Максимова, Е. Погребняк,